

- the world*) 2018. Dostupno: <<http://surl.li/stdus>>. [25 Berezen 2024].
10. Sheremeta, P 2013, *Monopolii maiut buty kreatyvni (Monopolies should be creative)*. Dostupno: <<https://zbruc.eu/node/2530>>. [25 Berezen 2024].
  11. *Shcho take startap (startup)? (What is a startup?)* 2023. Dostupno z: <<https://lemon.school/blog/shho-take-startap-startup>>. [25 Berezen 2024].
  12. *Xiaomi rozkryla tsinu svoho elektromobilia SU7 (Xiaomi has revealed the price of its SU7 electric car)* 2024. Dostupno: <<http://surl.li/sxvpb>>. [25 Berezen 2024].
  13. *PISA-2021: ramkovyi dokument shchodo otsiniuvannia kreatyvnoho myslennia (chornovyi variant, tretia redaktsiia) (PISA-2021: a framework document for assessing creative thinking (draft, third edition))* 2022, Perekl. z anhl. Shumova, K ; naukove redahuvannia Vakulenko, T, Tereshchenko, V, Kyiv : *Ukrainskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity*, 131 s. Dostupno: <<http://surl.li/stdtz>>. [25 Berezen 2024].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.49(4-6)-7

УДК 141.5:17.026.4 808.1-029:1

СВОБОДА ВОЛІ ЯК ПРИНЦИП ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ТВОРЧОСТІ АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА

FREEDOM OF THE WILL AS THE PRINCIPLE OF HUMAN DIGNITY IN THE PHILOSOPHICAL WORK OF AURELIUS AUGUSTINE

В. Р. Білінський

Актуальність теми дослідження. Проблема свободи завжди була і залишається однією з найбільш важливих та актуальних проблем не лише у філософії, історії, політології та інших науках, але також і в інших суспільних сферах, таких як: релігія, право, культура, економіка, політика і тд.. В даній статті автор розглянув проблему свободи волі в філософській системі середньовічного філософа та богослова Аврелія Августина, якому Католицька церква присвоїла титул Блаженний.

Постановка проблеми. Свобода волі є однією з найбільш важливих та фундаментальних проблем сьогодення. Вона стосується не лише філософії, але й таких сфер як: право, політика, економіка, релігія тощо. В кожній із цих сфер свобода волі людини постає по різному, що зумовлено специфікою відповідного соціального контексту.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Дана проблема, певною мірою, знайшла своє висвітлення в працях таких українських дослідників, як: В. Гоголь [6], М. Дойчик [8], та ін.

Urgency of the research. The problem of freedom has always been and remains one of the most important and relevant problems not only in philosophy, history, political science and other sciences, but also in other social spheres, such as: religion, law, culture, economy, politics, etc. In this article, the author considered the problem of free will in the philosophical system of the medieval philosopher and theologian Aurelius Augustine, to whom the Catholic Church conferred the title of Blessed.

Target setting. Freedom of will is one of the most important and fundamental problems of today. It concerns not only philosophy, but also such areas as: law, politics, economy, religion, etc. In each of these spheres, human free will appears differently, which is determined by the specifics of the corresponding social context.

Actual scientific researches and issues analysis. This problem, to a certain extent, found its coverage in the writings of such Ukrainian researchers as: V. Gogol [6], M. Douchyk [8], and others.

В. Гоголь у своїй статті “Антропологічне вчення святого Августина” [6] здійснює аналіз міркувань Аврелія Августина щодо походження душі, проблеми єдності двох субстанцій – душі й тіла, свободи волі людини. Опосередковано цих проблем у світлі августиніанського розуміння ідеї гідності людини також торкався сучасний український дослідник М. Дойчик у своїй статті “Антиномічний вимір гідності людини у християнській філософії Аврелія Августина” [8].

Постановка завдання. Метою дослідження є історико-філософський аналіз ідейної спадщини Аврелія Августина, у тій її частині, що стосується концептуальних особливостей його розуміння проблеми взаємозв'язку свободи волі та гідності людини, їх співвідношення з Божою волею та Божественним законом.

Виклад основного матеріалу. Філософ розглядає свободу волі, як один з атрибутів, який притаманний лише людині, як вінцю творіння Божого. Свобода волі належить до сутності людини, і дає їй можливість обирати між добром і злом, тому вона кожного дня веде боротьбу з самою собою, а в її серці добро воює зі злом, і хто переможе залежить від того, наскільки людина є праведною та близькою до Бога.

Висновки. Отже, концепт “свободи волі” розглядається Аврелієм Августином у світлі телеологічного детермінізму: свобода волі людини обмежена Божою волею та напередвизначенням. Лише Бог може дати людині правдиву свободу, звільнити її з рабства гріха та очистити її душу від зла та вад, наповнити її любов'ю до ближніх та ворогів.

Ключові слова: людина, свобода волі, гідність, духовно-моральне вдосконалення, теоцентризм, історія філософії, пізнання, ідея.

V. Gogol in his article “Anthropological teaching of St. Augustine” [6] analyzes the reasoning of Aurelius Augustine regarding the origin of the soul, the problem of the unity of two substances - soul and body, and human free will. Indirectly, these problems in the light of the Augustinian understanding of the idea of human dignity were also touched upon by the modern Ukrainian researcher M. Doichyk in his article “The Antinomic Dimension of Human Dignity in the Christian Philosophy of Aurelius Augustine” [8].

The research objective. The purpose of the study is a historical-philosophical analysis of the ideological legacy of Aurelius Augustine, in that part of it that concerns the conceptual features of his understanding of the problem of the relationship between free will and human dignity, their relationship with God's will and Divine law.

The statement of basic materials. The philosopher considers free will as one of the attributes that is inherent only to man, as the crown of God's creation. Free will belongs to the essence of a person, and gives him the opportunity to choose between good and evil, so he fights with himself every day, and in his heart good fights with evil, and who wins depends on how righteous and close a person is to God.

Conclusions. So, the concept of “free will” is considered by Aurelius Augustine in the light of teleological determinism: human free will is limited by God's will and predestination. Only God can give a person true freedom, free him from the slavery of sin and cleanse his soul of evil and defects, fill it with love for neighbors and enemies.

Keywords: man, free will, dignity, spiritual and moral improvement, theocentrism, history of philosophy, cognition, idea.

Актуальність теми. Проблема свободи завжди була і залишається однією з найбільш важливих та актуальних проблем не лише у філософії, історії, політології та інших науках, але також і в інших суспільних сферах, таких як: релігія, право, культура, економіка, політика, тощо. У всіх даних сферах в тій чи іншій мірі присутня проблема свободи, хоча звісно вона розглядається в різних аспектах і з різних точок зору, відповідно до того, в якій з даних сфер чи наук

розглядається дана проблематика. В даній статті автор розглянув проблему свободи волі в філософській системі середньовічного філософа та богослова Аврелія Августина, якому Католицька церква присвоїла титул Блаженний.

Постановка проблеми. Свобода волі є однією з найбільш важливих та фундаментальних проблем сьогодення. Вона стосується не лише філософії, але й таких сфер як: право, політика, економіка, релігія тощо. В кожній із цих сфер свобода волі людини постає по різному, що зумовлено специфікою відповідного соціального контексту. Однак, спільним знаменником залишається розуміння того, що порушення свободи волі людини є неприпустимим. Приклади таких порушень, а особливо їх фатальних наслідків ми можемо спостерігати, як у наш час, так і в минулі століття. Проте, давайте собі уявімо, що було б, якби все людство мало б тільки один шлях: жити цілковито згідно з Божою волею, дотримуючись Його заповідей, підкоряючи свою волю та егоїстичні бажання волі Бога? Напевне світ би тоді був ідеальним: не було б ні воєн, ні насилля, ні злочинів, ні епідемій, ні голоду. Але чи була б тоді людина вільною, і чи не було б це порушенням з боку Бога права людини на її свободу? Відповідь на ці важливі та складні питання ми зможемо знайти, аналізуючи творчу спадщину видатного представника християнської патристики другої половини IV – першої третини V ст. – Аврелія Августина, якому Папа Римський пізніше присвоїв титул Блаженний.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Дана проблема, певною мірою, знайшла своє висвітлення в працях таких українських дослідників, як: В. Гоголь [6], М. Дойчик [8], І. Савицька [10] та ін. В. Гоголь у своїй статті “Антропологічне вчення святого Августина” [6] здійснює богословську і філософську рефлексію антропологічного вчення Аврелія Августина на основі аналізу його творчої спадщини, зокрема творів “Сповідь”, “Енхірідіон”, “Про безсмертя душі”, “Про свободу волі”. Актуалізація вчення Аврелія Августина сьогодні зумовлена його високим авторитетом як у Католицькій Церкві, так і в Православних Церквах та його впливом на розвиток християнської філософії. Автором обґрунтовано тезу про те, що антропологічне вчення Аврелія Августина є глибоко богословським, адже в своїй аргументації спирається на Святе Письмо, розглядає людину як творіння на образ Божий. У статті проаналізовано міркування Аврелія Августина щодо походження душі, проблеми єдності двох субстанцій – душі й тіла, свободи волі людини. Опосередковано цих проблем у світлі августиніанського розуміння ідеї гідності людини також торкався сучасний український дослідник М. Дойчик у своїй статті “Антиномічний вимір гідності людини у християнській філософії Аврелія Августина” [8]. Середньовічні концепції свободи волі та питання про природу людської волі, співвідношення волі та інтелекту, свободи людини та Божественної благодаті як необхідної умови спасіння розглядаються у статті української філософині І. Савицької “Постановка проблеми свободи у християнській філософії епохи Середньовіччя” [10]. У своєму дослідженні авторка акцентує на потребі в окремому та більш докладному філософському аналізові особливостей вчення про свободу волі Аврелія Августина, що і мотивувало до написання цієї статті.

Постановка завдання. Метою дослідження є історико-філософський аналіз ідейної спадщини Аврелія Августина, у тій її частині, що стосується концептуальних особливостей його розуміння проблеми взаємозв'язку свободи волі та гідності людини, їх співвідношення з Божою волею та Божественним законом.

Виклад основного матеріалу. Без сумніву, принцип свободи волі

залишається важливим в системі цінностей Західної цивілізації. Без свободи волі, вибору, слова та думки людина не зможе стати особистістю, не зможе розвиватись та вдосконалюватись, реалізувати свій творчий потенціал; не зможе застосовувати свої навички, вміння, таланти; не зможе обрати собі професію, якою вона буде займатись все своє життя, партнера, з яким вона зможе створити свою сім'ю. Без свободи волі людина не зможе вільно висловлювати свою думку, займати стійку і непорушну позицію у принципових питаннях, почувати себе гідною, самодостатньою та незалежною особистістю. Тому свобода волі є дуже важливою, як на індивідуальному, так і на груповому рівнях. Проте, згадане розуміння значення свободи волі, як принципу гідності людини, більшою мірою згадується нами в контексті світського, земного, матеріального виміру буття людини, але ним, слід визнати, аж ніяк не обмежується. Існує також духовний вимір, який, у певному сенсі, є не тільки основним, але й навіть визначальним для усіх можливих сторін життя людини. На це у своїй філософській творчості чітко вказує Аврелій Августин.

Чому людині так важливо знати це про себе? Спробуємо окреслити можливу відповідь на це питання, аналізуючи евристичний потенціал ідейної спадщини Аврелія Августина.

Перш ніж розпочати більш детальний розгляд проблеми свободи волі, варто дати визначення даному поняттю, оскільки існує також таке поняття як свобода, тому їх варто розділяти, оскільки вони не тотожні, хоча дуже схожі. У філософському словнику свобода – це стан самовизначення суб'єкта, який вибирає, спираючись на власний дух, цілі та засоби своєї діяльності і виступає тим самим як свідомий і відповідальний творець. Чим могутніша людина, тим ширші її можливості, тим значніші благі чи не благі наслідки його вибору, тим більше його “авторство” у світі, і, отже, відповідальність [11]. А свобода волі визначається, як здатність суб'єкта вільно визначати сутнісні підстави власного володіння; своєрідна похідна від волі загалом, що уможливорює морально-етичну здатність останньої [12].

Вже за Античності, починаючи від Сократа, у філософському дискурсі починає звучати думка про те, що свобода волі людини визначається не стільки її чуттєвістю та природністю, скільки її здатністю вільно приймати вимоги універсального, світового розуму. Дійсна гідність людини полягає у свідомому підпорядкуванні власної волі цьому всезагальному розуму, що постає гарантом істини, справжнього буття, а в інтерпретаціях стоїків ще й провидінням.

Проте, якісно нове розуміння свободи волі та її взаємозв'язку з гідністю людини ми простежуємо за часів утвердження християнства, коли визначальною з позиції теоцентризму постає ідея єдності Бога та людини, в якій людина знаходить повне втілення своїх намірів, пошуків, прагнень, бажань, а Бог одержує завершення своєї могутньої діяльності в теозисі людини. В цьому разі необхідність Божої волі перестає бути неволею, а свобода волі перестає проявлятися у вигляді свавілля. Богом відкрито перед людиною шлях відновлення втраченої божественної гідності. Відповідальність за обрання цього шляху лежить виключно на ній самій. Проте, виникає ряд питань: чи вся діяльність людини визначається суто Божою волею, чи існує моральне самовизначення окремої людини певною мірою незалежно від Божого промислу? І чи готова буде людина прийняти волю Творця та йти благодатним для неї шляхом, чи прагнути спиратися виключно на власну волю з відповідними наслідками свавільних дій? Ці антиномії складають підставу для спроб розв'язання проблеми співвідношення свободи волі людини та

детермінованості людських учинків і дій Божим провидінням.

Першим, хто з елліністичних філософів у своїх творах розглядав проблему свободи волі на основі застосування античного філософського методу до текстів Танаху, був Філон Олександрійський. Він стверджував, що вільним у своїх діях, вчинках, виборі є тільки Бог, який є самодостатнім. Він ні від чого не залежить, не підкоряється ніяким законам, ні природнім, оскільки він є їх творцем, ні суспільним, так як він не є людиною. Його існування ні від чого, і ні від кого не залежить. Його ніхто не створив. Він був завжди і буде існувати вічно. Бог є вільним у своїй творчій діяльності, оскільки Він єдиний, хто може створити щось із нічого. Саме так Він словом своїм створив всесвіт і людину. Бог є всемогутнім та вільним Творцем, якому для творіння чогось нового не потрібно ніяких інструментів, матеріалів і нічиєї допомоги [10, с. 9-10]. Йому для цього достатньо сказати слово, виявити свою волю та мати бажання щось створити. Він творив, творить і буде творити. Саме на цьому наголошується на початку Євангелія від Івана Богослова, де зазначається: “На початку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово. Воно в Бога було на початку. Усе через нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього. І життя було в Нім, а життя було Світлом людей” [Ів.1:1 - 4].

Бог з’єднує у собі благо, з якого все утворилось та силу, завдяки якій Він керує всім світом. Вільною є лише та людина, якій Бог дав свободу, тобто без Господа людина не може нею володіти свободою, отже воля є подарунком, який людина отримує від Творця. Тільки Він може зробити людину вільною від її гріхів, пристрастей, бажань та залежностей, оскільки вона є їх рабом, хоча свято вірить у те, що є вільною. Насправді це ілюзія свободи, яку людина сама для себе створила. Вона не усвідомлює, що ніколи не була вільною, вона завжди була, є, і буде підкорятись законам природи, суспільства та Бога. Тільки Господь може дати людині правдиву свободу, оскільки: “Кожен, хто чинить гріх той раб гріха. І не застається раб у домі повік, але Син застається повік. Коли Син отже зробить вас вільними, то справді ви будете вільними”, – так говорить нам Ісус Христос [Ів.8:34 – 36]. Тому людина стане вільною лише тоді, коли кров Спасителя очистить наші душі від бруду гріха і наповнить людські серця любов’ю.

Християнський апологет Оріген, відомий своєю феноменальною для тих часів ерудицією, вирішував проблему свободи так: здатність до діяльності та творчості людині дав Бог, але тільки людина обирає, як їй використовувати цю здатність, на добро, чи на зло. Бог дав людині свободу волі, щоб вона могла реалізувати весь свій творчий потенціал, свої бажання, прагнення, вміння, навички, таланти, мрії, щоб могла робити добро, допомагати ближнім та дарувати їм свою любов, приносити користь суспільству, служити людям та Богу. Проте, більшість людей свідомо, чи не свідомо обирають зло та гріх, тобто вони знаходяться в рабстві власних гріховних бажань, прагнень та пристрастей. По факту вони є вільними тільки тілесно, хоча переконані на сто відсотків, що саме вони є володарями свого життя та самі управляють своїми вчинками, але їхня душа знаходиться в полоні диявола, який саме через ці гріховні бажання бере людину під свій повний контроль та маніпулює нею, як маріонеткою [10, с. 9-10]. Тому ні про яку свободу тут говорити не можна, хоча людина переконана, що вона цілком є вільною та незалежною у своїх учинках та діях, а насправді диявол просто грається з нею як з іграшкою, управляє нею, керує її життям і контролює кожен її крок. Грішні люди, які відпали від Божої благодаті і живуть в гріховній пітьмі, намагаються задовольнити свої егоїстичні бажання, непомірні апетити, прагнуть слави, влади, багатства, у будь-який спосіб, використовують інших

людей, як інструмент для досягнення своїх цілей, спричиняють їм біль та страждання, розпочинають безглузді війни, приносять у цей світ хаос, ненависть та розбрат. Люди, які називають себе християнами, не є правдивими учнями Христа, бо не слідує його вченню. Вони не виконують найважливішу заповідь – любити ближнього свого, як себе самого, проте слідує старозавітному закону помсти – око за око, зуб за зуб. Заповідь любові у форматі кантівського категоричного імперативу розчиняється у всезагальному застосуванні давнього римського принципу, відомого в наш час, як макіавеллізм – мета виправдовує засоби.

Християнський філософ, теолог та відомий апологет періоду раннього середньовіччя Тертуліан у своєму філософському вченню протиставляє розум та віру, філософські погляди якого можна описати його відомою фразою: “Вірю, бо абсурдно”. Тобто він дотримувався популярної на той час серед філософів ідеї верховенства віри над розумом та логікою, та про обмеженість людського розуму і його неспроможність осягнути Божу велич та мудрість. Тому він був досить оригінальним та неоднозначним мислителем свого часу, оскільки його філософські погляди йшли всупереч загальноприйнятій на той час християнській доктрині, якої дотримувалась більшість богословів та філософів того часу [7, с. 187-188].

Попри намагання розглядати людину вільною, вона все ж таки залежить від природних законів та Божої волі, оскільки Бог є творцем кожної людини та всього Всесвіту. Він єдиний, хто є повновладним, незалежним, всемогутнім та повноправним владикою всього світу, йому підкоряється все живе на Землі. Ніхто з людей не володіє такою владою та могутністю, ні один імператор, король чи президент. Якими б всемогутніми, всесильними та незалежними не вважали себе люди, які володіють владою та багатством у цьому світі, вони всього лише пил перед Божою могутністю, який може бути стертим з лиця землі у будь який момент. Тому кожна людина мусить коритися Божій волі, оскільки кожна жива істота належить Господу, бо він є її Творцем та Владикою всього світу. Тому по суті ні про яку абсолютну свободу не варто говорити, бо людина ніколи не була, не є, і не буде по справжньому вільною, а люди які в це вірять, всього лише тішають себе ілюзіями та займаються самообманом. Звідси виникає справедливе питання: чи дійсно існує свобода волі, чи це всього лише фікція?

Аврелій Августин, на відміну від багатьох інших середньовічних мислителів та богословів, роблячи спроби відповісти на дане запитання, приходять до цікавих висновків. З позиції предистинації він вперто заперечує безмежну свободу волі людини. Філософ стверджує, що Бог напередвизначив чи буде людина моральною, доброю, віруючою, чи потрапить в Рай і буде спасенною, чи ні. Людина може бути праведною та святою лише завдяки Божій благодаті та милості, а не через свої зусилля і старання жити праведним християнським життям, робити добро ближнім, дотримуватись заповідей тощо. Тобто, без Божої благодаті та милості людина не може досягнути праведності та святості, як би вона не старалась. У цьому й полягає новаторство Аврелія Августина, оригінальність його ідей.

Моральний вибір людини, її праведне християнське життя, дотримання Заповідей Божих, покаяння, молитви, добрі справи і щира віра – є одними з основних умов спасіння людської душі. Звичайно тут не обійтись без Божої благодаті, милості, любові та Святого Духа, які змінюють людину, очищають її серце від злоби та гріхів, наповнюють його любов'ю до Бога та ближніх. Апостол Павло в одному зі своїх Послань писав, що живе вже не він, а живе Ісус Христос

в ньому. Тобто людина вмирає для цього світу, для гріха і зла, і народжується наново, як дитина Божа, освячується і очищується Святим Духом та стає новою людиною, яка вже живе не для себе, і не для задоволення своїх примітивних та егоїстичних прагнень та бажань, а для Господа, для святості та чистоти, віри і любові, для служіння людям і Богу.

Філософ розглядає свободу волі, як один з атрибутів, який притаманний лише людині, як вінцю творіння Божого. Свобода волі належить до сутності людини, і дає їй можливість обирати між добром і злом, тому вона кожного дня веде боротьбу з самою собою, а в її серці добро воює зі злом, і хто переможе залежить від того, наскільки людина є праведною та близькою до Бога. Оскільки людина є тілесною істотою, а тіло, на думку Августина та інших християнських філософів того часу, є гріховним, людину постійно тягне до плотських задоволень та насолод, більшість з яких штовхають людину на різні гріхи, наприклад хіть, обжерливість, заздрість, жадність і т.д. Філософ переконаний, що розум людини має домінувати над тілом, тримати під контролем гріховні бажання та пристрасті, але звісно без Божої допомоги та благодаті це практично неможливо, оскільки людина є слабкою перед гріховними спокусами та бажаннями [6, с. 22].

На думку Аврелія Августина, воля людини, як і її природа, стала злою не тому, що Бог сотворив її такою, а тому, що вона спотворилась через первородний гріх та непослух закону Господа. Свідомий вибір людини – стати на шлях зла та гріха, по якому першим пішов ангел Люцифер, ставши дияволом та вічним ворогом Бога. Тому, за переконанням філософа, кожне покоління є проклятим від народження, оскільки, вони отримують у спадок від батьків первородний гріх, разом зі злою волею та прагненням до зла та гріха. Тобто, на думку філософа, гріх передається від батьків до дітей. Слідуючи цій логіці, діти є грішними від народження, проте під час хрещення Господь змиває гріх із дитини, і робить її душу чистою та невинною. Пелагій, непримиримий ворог та суперник Августина, навпаки, стверджував, що гріх Адама був його особистим, і стосувався лише його, тому, відповідно лише він ніс відповідальність та був покараним за свій поганий вчинок. Отже, по його логіці, нащадки Адама не отримали у спадок його гріх, тому їх не варто вважати проклятим потомством і стверджувати, що діти вже народжуються грішними [8, с. 3]. Звісно, дане єретичне вчення Пелагія суперечило доктрині Католицької церкви, і хоч знайшло багато прихильників серед християн, проте викликало хвилю обурення серед ортодоксальних християн, філософів, священнослужителів та богословів, і було засуджено на одному з Вселенських соборів, як ересь, а самого Пелагія було позбавленого сану та піддано анафемі, як єретика та відступника.

Внаслідок гріхопадіння Адама та Єви, всі люди почали народжуватись зі злою волею, злими від природи. Вони були позбавлені Божої благодаті та милості, оскільки розірвали стосунки і зв'язок із Богом, вчинивши гріх, збунтувавшись проти Божої волі та закону. З кожним наступним поколінням, люди почали хилитися до зла та гріха сильніше, ніж до добра та праведності, бо гріх є солодким та приємним. Саме так, на думку Аврелія Августина, природа людини та її воля стали злими та спотвореними. В одному із своїх творів Аврелій Августин писав: “Воля в нас завжди вільна, але не завжди добра” [5, с. 35]. Потомки Адама відійшли від Бога, почали робити зло, грішити, вбивати один одного, поклонятися ідолам та язичницьким богам, які насправді були демонами, розпочинали війни проти сусідів, знищували один одного, крали, обманювали тощо. Тобто, у всіх цих діях проявлялась зла та спотворена воля

людини, яка збунтувалась проти Бога та його закону, розірвала зв'язок із Господом, і потрапила в залежність від диявола, загрузла в гріховному болоті, з якого може витягнути лише Ісус Христос, який своєю кров'ю змиває гріх та очищає душу людини.

Постає логічне запитання: Що є причиною гріха, і чому люди згрішили? Августин відповідає на це питання дуже просто – гординя, саме вона є причиною гріха, ось чому Адам і Єва вчинили гріх, саме через це і сучасні люди грішать і чинять зло. Гордість, ось корінь злої волі людини, її бунту проти Божої волі та його законів. Августин писав: “І гордість прикидається висотою душі” [4, с. 145]. Гординя штовхнула Адама та Єву на гріх та непослух, вони вирішили, що не зобов'язані коритися Божій волі та законам, вони думали, що стоять вище цього, бо переконані, що вони є улюбленими Божими дітьми, тому їм можна все. Для чого коритися Богові, якщо в тебе є свобода, і ти можеш робити все що хочеш? Приблизно так думали перші люди, і, по суті, через багато тисяч років нічого не змінилося. Зараз більшість людей думає так само. Пройшли тисячоліття, зароджувались і занепадали імперії, цивілізації, одна історична епоха змінювала іншу, а людська природа зовсім не змінилась, як була кілька тисячоліть назад, гордою, злою, егоїстичною, жадною та жорстокою, такою і залишилась.

Отже, як вже було зазначено вище, причиною гріха є гординя, яка підштовхнула Адама та Єву згрішити та піти проти Божої волі. Перші люди прирівняли себе до Бога, вони вирішили, що самі можуть визначати, що є злом, а що – добром, і не зобов'язані коритися Божій волі та заповідям, оскільки вони є рівними Богу, вищими за ангелів, бо мають свободу волі та вибору, на відміну від них. Людина сама може обирати добро чи зло, вона сама вирішує, кому служити, святому, досконалому і чистому Богу чи злomu, потворному, хитрому і повному злоби дияволу, який ненавидить людей, оскільки вони були створені за образом і подобою Божою, і Господь вважає їх своїми дорогими дітьми. В той самий час, ангели є всього лиш слугами і виконавцями Божої волі. Тому, сатана заздрить людям, бо вони є вільними, ось причина, через яку він перетворився на змія, проник в Едемський сад і спокусив Адама та Єву вчинити гріх і збунтуватись проти Господа. Але не потрібно всю вину звалювати на диявола, оскільки Адам та Єва не були малими та нерозумними дітьми, якими легко можна було маніпулювати. Вони були дорослими людьми, створеними на образ та подобу Божу, в них була свобода, і вони володіли Божественною мудрістю, якою їх наділив Бог під час акту творення. Отже, вони свідомо та добровільно вибрали гріх і зло, ніхто на них не тиснув і не заставляв під страхом смерті скуштувати заборонений плід. Тому частина провини за гріхопадіння лежить на самих перших людях, і через них всі їхні нащадки народжувались злими та грішними від природи, з прагненням до гріха та зла. Кожна людина має свободу і може кожен день обирати між добром та злом, Богом та дияволом. І нажаль, більшість людей обирають саме зло та гріх, а не добро та праведність, бо жити так легше та приємніше. Робиш те, що хочеш і живеш безтурботно, не визнаючи ніяких авторитетів, не задумуючись про негативні наслідки своїх вчинків для себе та близьких.

Воля людини є злою через гріхопадіння перших людей, вони, по суті, стали викривленим злом та гріхом образом Божим, бо Господь сотворив їх на Свій образ та подобу. Тому не дивно, що людей постійно тягне до зла та гріха. Вони отримують задоволення роблячи зло, коячи гріх, завдаючи біль та страждання своїм ближнім, знищуючи природу, знущаючись над тваринами та іншими живими сотворіннями. І це не дивно, оскільки людина стала рабом гріха

та диявола. Кожен, хто робить гріх та зло, є рабом гріха. Так говорив Ісус Христос. Люди є злими і грішать через те, що вони служать дияволу, а не Богу. Вони розірвали стосунки з Небесним Отцем, відійшли від світла, і почали жити в п'їтми. А там де темрява – немає Бога, любові та добра. Там панує диявол та демони, які наповнюють серця людей злобою, гнівом, ненавистю, гордістю, заздрістю, лінивством, нечистотою. Саме таким, на думку Аврелія Августина, є град земний. Це царство диявола та темряви, де процвітають усі можливі види вад, гріха та зло. Там злі стають ще злішими, і насолоджуються життям та земними благами, тому що вони є слугами диявола. Добрі – діти Господа і добра, страждають. Їх нещадно знищують, жорстоко переслідують, а впіймавши – катують та знущаються. Саме пригнобленим та переслідуваним за істину та слово Боже, на думку Августина, належить град Божий, який Господь приготував праведникам та святим, які перетерпіли страждання та муки заради Бога та його Сина Ісуса Христа. Яскравим прикладом граду земного є Римська імперія, де процвітали всі можливі людські вади, де активно переслідували, катували та мучили християн.

Син Божий сказав, що блаженними є вигнані за праведність, бо їм належить Царство Небесне. Блаженними є люди, яких ганьблять та переслідують за віру в Ісуса Христа та за любов до Бога. Ісус вважав, що таким людям потрібно радіти та веселитися, бо їх чекає велика нагорода на небесах. Усі, хто перетерпів муки, знущання та переслідування за віру, отримують нагороду після смерті. Тому, християни ніколи не боялись смерті та катувань, і завжди з готовністю йшли на муки, з посмішкою на устах вмирили за віру та любов до Бога. Мученицька смерть була бажаною для багатьох святих, вони навіть самі просили Бога про це. Тому смерть за віру та любов до Ісуса Христа є найкращою для багатьох святих мучеників та Отців церкви. Аврелій Августин теж поділяв думку інших апологетів та патристів, що мученицька смерть за віру є найбільш шляхетною та бажаною для кожного справжнього християнина, який любить Бога. А відречення від своєї віри, Бога через страх смерті та катувань є найбільшою ганьбою для кожного християнина, оскільки це зрада Бога та Церкви, тому душа такої людини приречена на вічні муки та прокляття в пеклі. Спаситель говорив, що хто відречеться від Нього перед людьми, від того і Він відречеться перед Господом на Страшному суді. А хто погубить своє життя заради любові до Господа, той спасе свою душу, яка є набагато ціннішою за тіло, бо є безсмертною.

Град Божий, на думку Аврелія Августина, належить саме таким людям, яких переслідують за правду і вірність Католицькій церкві та Богові, оскільки, як часто говорив Ісус, правителем цього світу є диявол і всі грішники є його слугами, дітьми темряви, тому вони й ненавидять християн, бо це діти світла, послідовники Ісуса Христа. Спаситель сказав, що так само, як його зненавидять та вб'ють діти цього світу, які є слугами Сатани, так і його послідовників будуть ненавидіти, переслідувати, катувати та вбивати, за те, що вони будуть проповідувати Слово Боже, говорити правду та викривати гріх та зло в людях. Ісус Христос своїм воскресінням та жертвою на хресті переміг диявола та знищив його владу, дав людям шанс на спасіння, омив нас своєю кров'ю, звільнив людей від рабства гріха. Тому всі, хто вірить в Нього та приймає Його, як свого Господа та Спасителя – не загинуть, але отримують життя вічне. Бо Ісус Христос – є істина, правда, дорога та життя, і хто йде за Ним, не зазнає смерті та буде жити повіки. Про град Божий філософ писав так: “Звідси видно, якими повинні бути громадяни граду Божого під час своєї земної мандрівки, тобто земного шляху.

Вони живуть духовним, а не тілесним та матеріальним, тобто по Божим законам, а не земним, і якими вони будуть у тому безсмерті, до якого прагнуть” [4, с. 150].

А град земний належить грішникам та рабам диявола, які зненавиділи правду та світло, яким є Ісус Христос, вони відкинули Його і вбили, та добровільно стали рабами диявола і гріха, вони є дітьми темряви та зла, в їхніх серцях немає місця для любові та милосердя, вони повні злоби та заздрості. Про земний град Аврелій Августин писав, що він є суспільством нечестивих та злих людей, які живуть не по Божій волі, а по людській. Вони вшановують неістинних богів та відносяться без поваги та любові до істинного Бога, слідуєть ученням людей та демонів, і через це мучаться та страждають від хвороб та воєн, і пожинаяють плоди своїх злих вчинків та гріхів [4, с. 122].

Висновки. Отже, концепт “свободи волі” розглядається Аврелієм Августином у світлі телеологічного детермінізму: свобода волі людини обмежена Божою волею та напередвизначенням. Спасіння людини залежить виключно від Божої благодаті, а не від її праведного життя. Неважливо наскільки сильною буде її віра та скільки добрих справ нею буде зроблено – все це не гарантує спасіння, оскільки тільки Бог може спасти душу людини. Божа благодать дається не всім, а тільки достойним, яких Бог обирає сам. Допомогти людині відновити втрачений зв'язок із Богом, привести душу до першопочаткового стану досконалості та святості, втраченого внаслідок гріхопадіння, може тільки Бог. Лише Бог може дати людині правдиву свободу, звільнити її з рабства гріха та очистити її душу від зла та вад, наповнити її любов'ю до ближніх та ворогів.

Список використаних джерел:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* (n. d.). Доступно : <<https://bibliapova.co.ua/uk/ogi/>>. [23 Березень 2024].
2. Святий Августин 1999, *Сповідь*, Київ: *Основи*, 319 с.
3. Білінський, ВР 2022, ‘Свобода як чинник гідності людини у філософії Аврелія Августина’, *Матеріали звітної наукової веб-конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2021 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 4–5 квітня 2022 р., м. Івано-Франківськ*. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, с. 80-82.
4. Блаженний Августин 1998, *Творення*, в 4-х томах, т. 3: ‘О граде Божиим’, Книги I – XIII. Санкт-Петербург: *Алетейя*; Киев: *УЦИММ – пресс*, 600 с.
5. Блаженний Августин 1998, *Творення*, в 4-х томах, т. 2: ‘О свободе воли’, Книги I – XIII. Санкт-Петербург: *Алетейя*; Киев: *УЦИММ-пресс*, 700 с.
6. Гоголь, В 2021, ‘Антропологічне вчення святого Августина’, *Вісник Львівського університету*, Вип. 37, с. 19 – 26.
7. Довбня, В 2008, ‘Християнська філософія доби патристики як джерело філософсько-освітніх поглядів Г. Ващенко’, *Філософія освіти*, 1-2 (7), с. 192-203. Доступно : <<https://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2541/Dovbnia.pdf?sequence=1>>. [23 Березень 2024].
8. Дойчик, МВ 2013, ‘Антиномічний вимір гідності людини у християнській філософії Аврелія Августина’, *Гілея : науковий вісник*, Вип. 75 (№ 8), с. 269 – 272.
9. Дойчик, МВ 2018, *Ідея гідності в історії європейської філософії*. Монографія, видання 2-ге, доповнене, Івано-Франківськ: *Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника*, 394 с.
10. Савицька, ІМ 2017, ‘Постановка проблеми свободи у християнській філософії епохи Середньовіччя’, *Науковий вісник НУБіП України*, Вип. 55, (№ 274), с. 7 – 14.
11. *Філософський словник* (n. d.). Доступно : <https://platona.net/board/filosofskij_slovar/svoboda/1-1-0-404>. [24 Березень 2024].
12. *Філософський енциклопедичний словник* (n. d.). Доступно : <<http://slovopedia.org.ua/104/53409/1085173.html>>. [24 Березень 2024].

References:

1. Sviatye Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu (The Holy Scriptures of the Old and New Testaments) (n. d.). Dostupno : <<https://biblia-nova.co.ua/uk/ogi/>>. [23 Berezhen 2024].
2. Sviaty Avhustyn 1999, Spovid (Confession), Kyiv: Osnovy, 319 s.
3. Bilinskyi, VR 2022, 'Svoboda yak chynnyk hidnosti liudyny u filosofii Avreliia Avhustyna (Freedom as a factor of human dignity in the philosophy of Aurelius Augustine)', Materialy zvitnoi naukovoï veb-konferentsii vykladachiv, doktorantiv, aspirantiv universytetu za 2021 rik Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka, 4–5 kvitnia 2022 r., m. Ivano-Frankivsk. Ivano-Frankivsk : Prykarp. nats. un-t im. V. Stefanyka, c. 80-82.
4. Blazhennyi Avhustyn 1998, Tvorenyia (Creations), v 4-h tomah, t. 3: 'O hrade Bozhyem (O city of God)', Knyhy I – KhIII. Sankt-Peterburh: Aleteia; Kyev: UTsYMM – press, 600 s.
5. Blazhennyi Avhustyn 1998, Tvorenyia (Creations), v 4-h tomah, t. 2: 'O svobode voly (On freedom of the will)', Knyhy I – KhIII. Sankt-Peterburh: Aleteia; Kyev: UTsYMM-press, 700 s.
6. Hohol, V 2021, 'Antropolohichne vchennia sviatoho Avhustyna (Anthropological teaching of St. Augustine)', Visnyk Lvivskoho universytetu, Vyp. 37, c. 19 – 26.
7. Dovbnia, V 2008, 'Khrystyianska filosofii doby patrystyky yak dzherelo filosofsko-osvitnikh pohliadiv H. Vashchenka (Christian philosophy of the patristic era as a source of philosophical and educational views of H. Vashchenko)', Filosofiia osvity, 1-2 (7), s. 192 203. Dostupno : <<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2541/Dovbnia.pdf?sequence=1>>. [23 Berezhen 2024].
8. Doichyk, MV 2013, 'Antynomichnyi vymir hidnosti liudyny u khrystyianskii filosofii Avreliia Avhustyna (The antinomic dimension of human dignity in the Christian philosophy of Aurelius Augustine)', Hileia : naukovyi visnyk, Vyp. 75 (Nº 8), c. 269 – 272.
9. Doichyk, MV 2018, Ideia hidnosti v istorii yevropeiskoi filosofii (The idea of dignity in the history of European philosophy). Monohrafiia, vydannia 2-he, dopovnene, Ivano-Frankivsk: Prykarp. nats. un-t im. V. Stefanyka, 394 s.
10. Savytska, IM 2017, 'Postanovka problemy svobody u khrystyianskii filosofii epokhy Serednovichchia (Statement of the problem of freedom in the Christian philosophy of the Middle Ages)', Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy, Vyp. 55, (Nº 274), c. 7 – 14.
11. Filosofskiy slovnyk (Philosophical dictionary) (n. d.). Dostupno : <https://platona.net/board/filosofskij_slovar/svoboda/1-1-0-404>. [24 Berezhen 2024].
12. Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk (Philosophical encyclopedic dictionary) (n. d.). Dostupno : <<http://slovopedia.org.ua/104/53409/1085173.html>>. [24 Berezhen 2024].